

Wikang Filipino, Wikang Pa(pa)tay

Tokhang, Pagpatay, at ang Kasalukuyang Danas ng Wikang Filipino

Maria Nikka P. Policarpio

Abstrak

Nang magwagi ang “tokhang” bilang Salita ng Taon sa ginanap na Sawikaan 2018 ng Komisyon sa Wikang Filipino (KWF) katuwang ang Filipinas Institute of Translators (FTI), nagkaroon ng muling pagtingin sa kapangyarihan ng wika na magbago at magpabago. Ilang araw matapos ito, ginulantang naman ng Korte Suprema hindi lamang ang mga iskolar kung hindi ang buong akademya, lalo na ang mga nag-aaral ng Filipino at Panitikan, sa desisyon nitong tanggalin ang dalawang nabanggit bilang mga asignatura sa kolehiyo at panatilihin ito, nang walang kasiguruhan, sa loob ng kurikulum ng K-12. Tila cha-cha ang dalawang eksena sa usapin ng sitwasyong pangwika (na hindi na rin naman bago): urong-sulong, sumasabay sa musikang pinapatugtug ng kung sino mang nakaupo. Ang epekto? Pabago-bago at marupok na sandigan ng isang bayan na unti-unti ay tinutukhang.

Sa maikling unit magulong kasaysayan ng ating wikang pambansa, napakarami na nitong dinanas na pagbabago hindi lamang mula sa mga gumagamit nito, ngunit pati na rin sa mga sang-ayon at salungat rito. Ayon nga sa nagpanukala ng “tokhang” bilang Salita ng Taon na si Mark Angeles, ang mga nagwawaging salita ng taon ay marka ng isang kasalukuyan, at repleksiyon ng isang magiging bahagi ng kasaysayan sa nalalapit na hinaharap (2018). Ang ating araw-araw na paggamit ng wika ng isang panahon, partikular ng isang salita, ay pagpapalawig ng isang ideolohiya ng hindi natin tunay na namamalayan kung hindi tunay na bibigyang-pansin. Sa papel na ito, ilalarawan ang pagbabagong dulot ng pagpapalaganap ng isang salitang nakakawing sa krimen at pagpapatay, at kung paanong tumitining dito ang kasalukuyang tindig ng wikang Filipino.

Mga Panandang Salita

tokhang, krimen, Bato Dela Rosa, amalgamasyon, wikang Filipino, pambansang wika, pagbabago, pagpatay, krimen

Pasakalye

Sa bilis ng paglaganap ng iba't ibang trend sa media sa panahon ng mga milenyal at ng nagbabago, pabago-bago, at mapagpabagong teknolohiya ng kasalukuyang mundo, tila ba mas nakikisabay pa ang tao kaysa sa kaniyang mga nilikha sa bawat hakbang tungo sa pag-unlad. Sa isang iglap at kurap, ang kahulugan ay kumakapal para sa iba't ibang bagay, lalong-lalo na sa salita at sa gawa. Kanina, bago umpisahang tuluyan ang pagsusulat ng papel na ito, ay kinompronta ako ng isang desisyon: papatayin ko ba ang idea ng pagsulat nito at ang pag-asa dahil na rin sa kasalukuyang panggigipit na sinasapit ng mga iskolar ng Wika at ng Panitikan, o *totokhangin* ang takot at isasantabi muna ang mga pangamba upang magpatuloy sa laban para sa Wika at sa Panitikan? Inuumpisahan na ng KWF ang pagpapatayo ng mga Bantayog-Wika upang makibahagi di-umano sa turismo ang mga wika ng Pilipinas, ngunit tiim-bagang at tahimik lamang ang komisyon sa usapin ng pagtokhang sa mga asignaturang Filipino at Panitikan sa kolehiyo, kahit pa ang dalawang asignaturang nabanggit ay parehong bahagi ng mga core subject sa kurikulum ng mataas na edukasyon. Mas nakapagtata kang ang inuuna ay ang adaptabilidad ng komisyon sa pagbabago sa tuon at layon ng administrasyong iilan lamang ang makikinabang, na tila ba pagpapakita ng takot na maaaring burahin rin sila o ipahiya gaya ng ginawa at patuloy na ginagawa sa ibang ahensiya at sangay ng gobyerno. Ang takot na pinaghahari ay katumbas ng pagyukod; nasa sa ating mga kamay na muli ang bola.

*

Iba ang papel na ito sa nilayon ng Oxford Handbooks na *The Language of Crime* (2012). Sa aklat na iyon, tahasang inaral ang wika ng krimen sa loob at labas ng korte, mula sa perjury hanggang sa federal na mga kaso na nakapalibot sa salita. Naroon ang mga halimbawang paglilitis, at nakapaloob sa libro na iyon kung paanong ginagamit at ginagamit laban sa mga tao ang kanilang mga salita. Dito sa Pilipinas, kapag sinabing “wika ng krimen,” agad na lingguwistika ang tahakin at ang moda ng pag-unawa. Ayon kay Gonzalo Campoamor II, sa kaniyang aklat na *Wika at Pasismo: Politika ng Wika at Araling Wika sa Panahon ng Diktadura*, nagkakaroon ng pananatili sa lingguwistika (morpohiya, sintaks, at iba pa) ang pag-aaral sa wika, na kalaunan ay kakukulungan nito. Aniya, kailangang lumabas mula sa tanikala't angkla ng lingguwistika upang mapayabong ang ating wika, hindi lamang upang magamit bilang wika ng transaksyon at pang araw-araw na pakikipag-usap, kung

hindi upang ito ay masuri, mapag-aralan at magkaroon ng mas malalim pang pag-uugat. Ngunit makapaglalaan pa ba ng panahon sa pagsusuri ng wika, kung sa araw-araw ay may pinapatay? Ang lagi't laging caveat ay ang pagtitimbang ng prioridad sang-ayon sa personal at etikal na pamantayan: alin ba ang uunahin, laman ng isip o laman ng sikmura?

Sa pagpasok ng bagong administrasyon ay nagbabago rin ang tono at saliw ng pananalita at wika ng gobyerno. Noong panahon ng Pangulong Joseph “Erap” Estrada (nanungkulan mula taong 1998 hanggang 2001), ang kawing ay ang “Erap Para Sa Mahirap,” kaya ang programa, pati ang moda ng mga nasa ahensiya ay ganito. Pagdating naman sa panahon ni Pangulong Gloria Macapagal Arroyo (nanungkulan mula taong 2001 hanggang taong 2010), ang kawing ay ang wika ng ekonomiya, hanggang sa panahon na ni Pangulong Benigno “Noynoy” Aquino III (nanungkulan mula 2010 hanggang 2016). Ang pinagkaiba lamang ng huling dalawa, ay mas naniniwala si Arroyo sa atakeng globalisasyon, kung saan ineetsa-puwera ang wikang Filipino upang paboran ang Ingles, samantalang si Aquino naman ay matatas managalog (laki sa Maynila ngunit tubong Nueva Ecija ang pamilya), kaya may bahagyang pagbabago sa wika. Sa panahon naman ng kasalukuyang pangulo, muling nagbago ang wika. Hitik sa pagmumura, machismo, pambubuska, at pagmamayabang ang dila ng mga nasa administrasyon. Mapa-Ingles, Filipino, o iba pang wika (hinimok ng pangulo na ang kaniyang gabinete ay matuto ng wikang Bisaya upang makasabay sa kaniya): mayaman sa kakaiba ngunit pamilyar na pananalita ang kabuoan ng administrasyon na ito (Casas). Lalo nitong pinaigting (o vice-versa) ang konsepto ng “I”-ism sa panahon ngayon, sa paraang maaring nakapipinsala na sa kapwa at sa iba’t ibang institusyon. Dagdag pa rito ang bunganga ng administrasyon sa panahon ngayon ay nasa linya ng krimen at pagpatay. Walang araw na hindi napag-uusapan ang droga, na siyang puno’t dulo at bukambibig ng ulo ng gobyerno, at puno’t dulo rin ng mistulang unti-unting pagkawala sa decorum ng bawat isa.

Pagkatok ng Kamatayan: Tokhang

Maihalalintulad ang kasalukuyang sitwasyon sa pagpasok ng salitang “tokhang” sa sensibilidad na Filipino. Ang “tokhang” ay isang salitang bunga ng kakayahan ng wika na umangkopat makibahagi sa pagbabago sa pamamagitan ng amalgamasyon. Nang desisyunan ng pinaghalong idyolek, sosyolek, at dayalek ng noo’y ulo ng PNP at ngayon ay Senador Rolando “Bato” Dela Rosa, na pagsamahin ang mga katagang “Tuktok hangyo sa mga kabalayan (ng mga

suspected drug pusher),” na nangangahulugang pagkatok sa mga kabahayan ng mga hinihinalang pusher ng droga upang himukin silang sumuko at tumigil na sa kanilang mga iligal na gawain, nagkaroon na ng pag-angkin dito. Nagkatawang “Oplan”(i.e. Oplan Tokhang) ang salita at naging bahagi na ng lingó ng pulisya. Mula sa isang panlungsod (Davao) na operasyon sa katimugan, ibinandera ito patungo sa sentro at kalaunan ay naipasok sa kamalayan ng buong bansa, kung saan nagbagong parang pagpapalit lamang ng damit ang kahulugan ng dating pagkatok (i.e. “toktok,” na onomatopeya ng pagkatok sa pinto) at pakikipag-usap. Sa bilis ng pangyayari, halos walang nakasunod na mga papel at pag-aaral sa epekto nito hindi lamang sa ating lipunan kung hindi pati sa ating pag-iisip at sa ating wika. Ang naaalala lang ng marami, ay ang imahen ng mga nakadapang katawan sa kalye sa kadiliman ng gabi, at ang mga ngawa ng mga naulilang tila uha ng sanggol, kaalinsabay ang mga wang-wang ng mga sasakyan ng pulis at ng mga servicio. Ayon kay Police Chief Supt. Aaron Aquino (Ret.) na ngayon ay nasa ulo ng Philippine Drug Enforcement Agency (PDEA) na isa sa mga nangunguna sa pagpapatupad ng “war on drugs” ngkasalukuyang pangulo na si Rodrigo Roa Duterte, dapat nang bawasan at kalaunan ay alisin ang paggamit ng salitang ito upang mabawasan ang stigma sanhi ng pagbabago ng pagpapakahulugan rito ng mga nasa sentro. Ani Aquino, ang salitang “tokhang” ay nangangahulugan ng “pagpatay.” Kinabukasan matapos niyang magpahiwatig ng kagustuhang burahin na sa sirkulasyon ang salitang “tokhang,” sumagot ang nagluwal ng idea na si Senador Dela Rosa ng “what’s in a name?”², sabay sabing resulta naman at hindi sa kung ano ang itatawag sa programa ang dapat na bigyang-halaga at pansin dahil wala naman daw halaga ang salita o katawagan. Sa pagkakataong ito, papasok ang pagkamalay ng dalawang pulis sa salita at sa epekto ng stigma: ang una, na unang umulo sa Central Luzon operations ng PDEA, ay wika nga, “conscious” sa epekto ng salita, habang ang isa na babad sa salitang ito mula pa noong una (dahil siya ang lumikha rito, at mula ito sa kaniyang sinasalitang wika), ay tila ba sanay na at lampas na sa punto ng pagmumukmok pa sa kahulugan. Nagkakaiba ang pag-unawa at pagtanggap ng tao batay sa kung ano ang kaniyang nakagisnang *ethos*, pati na sa kung ano ang kanilang nakagisnan at ginagamit na mga salita. Sa isang pag-aaral sa affect at effect ng salita, sinabi nina Golnaz Tabibnia, Matthew D. Lieberman, at Michelle G. Craske na malawak at pang-matagalan ang maaring maging epekto ng bawat salitang nagagamit at kinakasanayan ng tao buhat sa kaniyang pagkabata (2008), na nangangahulugang nagkakaiba ang pakiwari ng bawat isa sa kani-kaniyang naririnig, nakikita, at nababasa. Bukod pa rito, sinabi rin ni Graham Davey (1992) sa kaniyang pag-aaral na ang mga tao ay gumagamit ng mga salita upang

pangasiwaan ang kanilang mga emosyon, at ang gamit ng wika ay nakaaapekto sa takot sa mga paraang hindi kayang aralin sa mga di-taong hayop (non-human animals). Samakatuwid, sa pagitan ng dalawang pulis ay may dilemma na dahil sa wika: ang isa, nagpapakita ng katiting pang takot sa isang bagong konseptong tatanggapin ng kaniyang kapwa, habang ang isa pa, ay may kasanayan na.

Bagaman mariing sinusuportahan, sinubukan pa rin ng pamahalaan at ng PNP na bawasan ang negatibong epekto ng salitang “tokhang,” sa pamamagitan ng pagrerebisa ng naturang Oplan, at pagpapalit ng *flagship* na programa nito bilang “Oplan Double Barrel.” Ang Oplan Double Barrel ang nirepasong bersiyon ng giyerakontra droga, kasabay ng paglulunsad ng isa pang proyektong tinatawag namang “Project HVT.” Ang HVT ay nangangahulugang “High Value Target.” Ang Tokhang ay naging “Project Tokhang,” na itinambal naman sa HVT, at pumoporma bilang “double barrel” na armas kontra sa masasamang elementong nagpapatakbo ng droga sa Pilipinas. Kasunod nito, tinanggal mula sa PNP (kasama ang NBI) ang malaking operasyong kontra-droga, at ipinaubaya naman ang kapangyarihan mula sa mga ahensiyang ito sa PDEA, na kasalukuyang namamahala ng mga naiwang operasyon. Kasunod ng pagpapabinyag ng bagong pangalan ay ang pagbaha rin ng mga reaksiyon sa social media ukol sa pagkahalina di-umano sa mga mala-teleserye at pelikulang aksiyon ng kapulisan kaya naging “Double Barrel” ang pangalan ng “tokhang.” Ang mga sumusuporta naman sa kampanya, ay nagkaroon ng pambala sa mga bumabatikos nito: o ayan, napagbigyan na kayo, hindi na lang mga pusher at peddler kung hindi pati ang mga druglord, kasama na. Nagkaroon rin ng iba pang bersiyon ang tokhang, nariyan ang “taphang,” na kapatid raw nito, na katulad rin ng konsepto ng HVT.

Kalaunan, ipinatigil ang Project HVT / Project Taphang, pati na ang ikalawang bahagi ng Oplan Double Barrel na “Project Double Barrel Alpha,” dahil sa pagkakatuksa ng katawan ng negosyanteng Koreano na si Jee Ick Joo, sa loob mismo ng Kampong Krame ilang buwan bago pumasok ang 2017.

Balik sa taong 2018, nagkaroon ng pagrerebisa sa *guidelines* sa pagpapatupad ng Oplan Tokhang bilang tugon sa tawag ni P/Supt. Aquino na pagtanggap sa *label* na ito. Sa isang artikulo mula sa Rappler na inilabas noong Enero at nirebisa nitong Abril, inilarawan ang nirepasong mga hakbang sa pagpapatupad ng Tokhang, na tinatawag na “Supplemental Guidelines for Oplan Tokhang.” Naglalaman ito ng pitong hakbang at tatlong phase, ang pre-Tokhang, During Tokhang, at post-Tokhang phases.

Ang mga pagbabago sa tokhang ay bunsod pa rin ng kung paanong tinatanggap ng lipunan ang salita kasabay ng mga kaganapang nakapaligid dito. Sa kaso ng “tokhang,” naging kaakibat na nito ang mga salitang “pulis,” “droga,” “adik,” “pusher,” “pagsuko,” “shabu,” “drug lord,” “sindikato,” “extra-judicial killings,” at “kamatayan.” Maaring sabihing tinanggap hindi sa paraang inaasahan ang salita, sang-ayon sa kung ano ang nakikitang epekto nito sa pangkalahatan: ang pagdadala ng takot hindi lamang sa mga hinihinalang gumagamit at nagtutulak ng droga, kung hindi sa marami pang taosa ating lipunang kinabibilangan. Nakisawsaw na rin ang iba pang bansa at mga ahensiyang pandaigdigan sa pakikiwari sa konsepto ng tokhang, na lalo namang nagpasikat pa rito at kay Pangulong Duterte.

Kaya naman hindi na nakapagtatakan ang salitang “tokhang” ang nagwagi sa katatapos lamang na Sawikaan 2018 na ginanap nitong nakaraang Oktubre. Bagaman ito ay patimpalak at bumababa pa rin sa kung paanong ipinakikilala ang konsepto ng bawat salita sa lupon (o kung paano ito ibinebenta sa mga hurado), hindi maipagkakailang ang “tokhang” ay may agarang dating dahil sa dalas ng gamit nito at sa bilis ng pakikisalo nito sa sinasalitang wika hindi lamang sa Kamaynilaan kung hindi sa buong bansa. Sa kaniyang talumpati, binanggit ng nagpanukala ng salita na si Mark Angeles ang appropriation o pakikibagay ng salitang “tokhang” sa isang kuwentong kaniya namang nabasa sa “Hello, Shadowlands” ng dyaristang si Patrick Winn. Sa “The Devil’s Concoction,” ang feature sa libro hinggil sa Pilipinas, binanggit ni Winn ang pagbebenta ng iba’t ibang lunas at hiyas sa bangketa sa Plaza Miranda, sa harap ng simbahan ng Quiapo. Doon nakilala niya ang isang tinderang itinago sa pangalang “Erika”, na akmang binebentahan siya ng isang batong hindi umano ay pangontra sa tokhang. Ang bato, na nagkakahalaga ng 250.00 piso, ay pinaniniwalaang anting-anting na hinukay pa raw sa mga lupa ng Mindoro, at makapagbibigay sa nagtataglay nito ng kapangyarihang maging “invisible” sakaling may magtangkang tumukhang sa iyo. Bukod pa rito, hindi ka raw tatagusan ng bala, at tiyak na makaliligtas mula sa kapahamakan. Ipinaalala nito ang pag-aaral ni Reynaldo Iletto sa kaniyang *Pasyon and Revolution* tungkol sa Cofradia de San Jose, isang kapatirang naniniwala sa kapangyarihan ng mga anting-anting bilang pangontra sa mga mananakop. Sila ay sumugod sa isang “laban” suot ang kanilang mga puting kasuotan bilang pananggalang sa bala ng mga Kastila. Marami sa kanila ang namatay sa gitna ng kanilang pagdarasal at pag-abante patungo upang gapiin ang “kalaban”. Marami sa kanila ang tinagusan ng bala kahit na puro at busilak ang kalooban (ang “loob”ang sentro ng pag-aaral ni Iletto).

Hindi nakapagtataka kung makapulot at makarinig tayong muli ng pag-uulit ng mga ganitong kuwento sa panahon ngayon.

‘Tokhangers’ : Ipagtokhang ni’yo po kami sa Araw-Araw

Liban dito, hindi na lamang nananatili ang “tokhang” bilang isang oplan. Nagpabago-bago (at patuloy na nagbabago) na rin ito ng porma, kilos at iral. Naging pangngalan (*tokhang* bilang pangngalan ng programa), pandiwa (*tutukhangin*, *ipapatokhang*, *tukhangin*, *natokhang*, at iba pa), pang-uri (*katukhang-tukhang*, *tukhangin*, *natokhang*, at iba pa), at sa ilang mga pagkakataon, sa mga paglalarawan (*bahay ng natukhang*, *pamilyang natokhang*, *panahon ng tokhang*). Labas sa gramatika, unti-unti na ring lumalalim ang pagbabaon ng “tokhang” sa ating kamalayan dahil sa media at kulturang popular: nariyang ginawan ito ng jingle pangkampanya ng isang sikat na Fliptop artist (na kalaunan ay hinuli dahil sa paggamit rin ng droga), nariyang gumawa ng mascot—si PO1 Tokhang—ang isang estasyon ng pulisya sa Pasig, at nariyang ipasok sa kantang “Tatlong Bibe” ang kampanya: “May tatlong adik akong nakita... mataba, mapayat, gumagamit.”

Sa lahat ng pagpapalabnaw na ito ng “tokhang”, ang pinakaimportanteng tingnan ay ang paggamit nito bilang salitang-ugat ng *position title*, ang “Tokhangers.”Sa isang kanta ng bandang Parokya ni Edgar, inilarawan ang isang mama na kilala sa pangalang “Mang Jose.” Ipinakilala si Mang Jose bilang isang super hero na nagliligtas mula sa mga kaaway nan a ‘nakakatakot’ at may matang ‘color yellow’. Ang kinaiba lang ni Mang Jose, ay kapag sumigaw ka ng “Saklolo!” ayon sa kanta, ay ito:

Mang Jose, Mang Jose
Ang superhero na pwedeng arkilahin
Mang Jose parang si Daimos din
Ngunit pagkatapos ay bigla kang sisingilin
Mang Jose!

Kalapit ni Mang Jose sa konsepto ang mga “Tokhangers”: binabayaran upang magtrabaho, ‘tagapagligtas’, at kumokompronta sa masasamang elemento. Ang pinagkaiba nga lang ng dalawa, si Mang Jose ay nagtatrabaho sa dilim, gaya ng dating mga operatiba na nanunukhang ng mga *nanlalaban*, samantalang ang tokhangers ay nagtatrabaho kasabay ng oras ng mga

nag-oopisina, mula alas otso hanggang alas singko impunto sa hapon. Sila ay bahagi pa rin ng pulisya at ang bawat presinto ay may kani-kaniyang grupo ng mga tokhangers. Kakabit sa katawan ng mga tokhangersang kanilang body camera, drug watch list, at iba pang mga dokumento sakaling magdesisyon ang nasa watch list na sumuko o magpadala upang magparehab.

Kapansin-pansin ito sapagkat ginawang tila bahagi ng pang araw-araw na pamumuhay ang pagkakaroon ng trabahong nakalinya sa maikli ngunit madugong kasaysayan ng pag-uubos ng ating mga kababayang nagtutulak at/o gumagamit ng ilegal na droga. Tila ba ginagawang “normal” hindi lamang ng mga operatiba kung hindi pati na ng lipunan ang tokhang, sa isip, sa salita, at sa gawa. Idagdag pa rito na suportado ito ng pamahalaan, na wala pang balak na huminto, dahil naaprubahan na sa ikatlong pagbasa ang pagbabago sa uri ng gobyerno tungo sa pormang federal sa mababang kapulungan, kung saan nakasaad na wala na ang limitasyon sa term extension, at wala nang pagbabawal sa dinastiyang politikal (“House Approves Federalism Charter on Final Reading”).

Bukod sa mga tokhangers, nagkaroon na rin ng tinatawag na “tokhang for ransom” at “tokhang for hire,” kung saan nagagamit ang kampanya ng gobyerno kontra-droga upang magkaroon naman ng dagdag na kita at *hanapbuhay* ang masasamang elemento pati na ang mga kapulisan, na dumadawdaw sa mga ganitong gawain. Bilang epekto, patuloy na nanunuot sa pang araw-araw na pamumuhay ang tokhang.

#Nagmahal #Nasaktan #Nagtulak #Namatay

Sa lahat ng apropiyasyon ng salitang “tokhang,” ang sadyang pinaka kakila-kilabot ay ang paghahabi ng konspeto nito sa kulturang popular, partikular sa social media at sa mga hashtag. Kalat na kalat sa Facebook, Twitter, at sa iba pang social networking site ang mga balita tungkol sa tokhang, at madalas itong mag-viral, lalo kung ito ay bagong-bago. Localized rin ito, at nagiiba ang kalagayan, itsura, at dami ng balita tungkol rito depende sa lugar. Lalo pa itong pinaigting dahil sa kaliwa’t kanangstatus update at maiikling balita na isini-share ng kapitbahay o mismong mga kaibigan natin sa ating mga friends list, na ilang araw ring naglalagi sa ating mga news feed, na nauungkat pang muli sa tuwing may panibagong nadadagdag sa bilang ng mga napapatay. At bakit nga hindi? Ilang araw pa nga lamang ang nakakalipas nang maupo ang kasalukuyang pangulo, ay kalat at nag-uumpisa na ang mga balita tungkol sa panunukhang na ipinalalaganap gamit ang mga click, like, atshare. Kasudlong

ito ng kampanya ni Digong na pag-alis sa droga sa loob ng anim (6) na buwan (na hindi naman tinupad at nagsilbi lamang na landmark o poster ng kampanya sa pagkapangulo noong 2016).

Sa isang artikulo na lumabas sa *Balita*, ginamit ang nausong placeholder na meme na “nagmahal, nasaktan, (aksyon)” sa Tokhang. Sa placard na nakapatong sa katawan ng mga biktima, nakasulat ang mga sumusunod:

#Nagmahal
 #Nasaktan
 #Nagtulak
 #Namatay

Manipestasyon ito na gumagapang sa ating kamalayan ang tokhang sa mga paraang hindi natin inaasahan ngunit ating nalalaman. Sa mga pagkakataong ito, nagkakaroon ngayon ng pagtatanong kung ano na ba ang nababago sa atin bilang mga mamamayan ng bansa kung ganito at tayo ay araw-araw na parang iniihaw sa бага ng krimen. Karaniwan na ang mga batang gustong maging pulis, ngunit hindi yata karaniwan ang mga batang gustong magpulis dahil gustong manukhang.

Sa panitikan, patuloy ang paggamit ng tokhang bilang paksa ng mga akda at mga koleksiyon. Ang isa sa mga unang nailabas nang online ay ang unang volume ng *Resbak*, isang koleksiyon na hitik sa panulaang tungkol sa tokhang. Ang “Resbak” ay acronym para sa “Respond and Break the Silence Against

Killings.” Isa sa mga personal na paborito ay ang tulang “Tumbang Preso,” ni Lorenz Richard B. Bactong:

“Tumbang Preso”

Uso pa rin ang laro.

Ang alingawngaw ng lata,

Ang takbuhan ng bata,
Ang sapul na pag-asinta.
Tsinelas ay nagliliparan

Sa kalyeng may kaliitan.

Sa eskinita ng mga tambay,
Maririnig ang hiyawan.
Ngunit baguhin natin ito.

Bakit hindi gawing totoo?

Ang ingay ng tingga,

At tilapon ng tsinelas mo.
Hindi ba’t sa dulo ng laro,

Ay pabulusok ang takbo?

Ang mahuli ay taya,

Pagkatumba ng lata?
Unahin mo ang pagtakbo.
Ang pagkaripas ng taya.
Bilisan at mahuhuli ka.
Kapag nasapul ng tingga,

Aalingawngaw, ngangawa.
Bakit ka itinumba?

Tsinelas mo’y pigtas na.
Nariyan pa rin ang mga tambay.

Nakikinoood, nakikiusisa.

Ilan na ba ang nataya?

Nasapul na nga ba sya?

Iba na ang pambato ngayon. Ang pambata na laro

ngayon ay trabaho.

Tumba o preso?

Sa tula ni Bactong, literal at figuratib na nilaro ang konsepto ng “paglalaro” at ng larong Pinoy na tumbang-presyo. Inilarawan ang takbuhan at mga tsinelas bilang pangunahing elemento ng pagtatapos ng buhay, ng pagpatay, at ng panunukhang. Maari rin itong tingnan bilang papel ng iskolar sa pagpapalapot at pagpapakapal ng diskurso hinggil sa mga nangyayaring pagpatay at karahasan sa panahon ng administrasyong ito.

Isa rin sa mga mas bagong tulang inilathala online ay ang tulang isinulat ni Allan Popa at inilabas bilang status update, na pinamagatang “Sa Araw-Araw na Ginawa ng Diyos,” na isa namang tula tungkol sa pagiging transaksyon at pang-araw-araw ng pagpatay at ng tokhang:

Sa panahong ito ang pinapatay
na nagpapatay-patayan lang ang nabubuhay.

Araw-araw paulit-ulit tayong pinapatay
ng mga balita ng walang-habas na pagpatay.

Ang gusto lang natin mabuhay kaya’t pinipiling magpatay-patayan.

Paano ba mabubuhay sa ibabaw ng mababaw na libingan?

Para na rin tayong patay. Nabuhay ka pa kung magpapatay-patayan din lang.

Kung susubukan na itipa sa search box ng Facebook ang salitang “tokhang,” lalabas ang iba’t ibang nilalamansa pahina, depende sa kung ano ang tantiya ng social media platform sa iyo. Sa kaso ng personal na pananaliksik, ang lumabas sa aking feed ay chopsuey ng mga kuwento: mga status update na patuloy na kumokondena sa walang-habas na pagpatay, mga deskripsiyon ng tokhang bilang “infernol” (Vicente Rafael), mga danas tungkol sa tokhang (Joey Baquiran), bulay sa tokhang bilang Salita ng Taon 2018 (John Bello, Mark Angeles), at iba pa. Mayroon ding mga nilalaman, gaya ng

“Tokhang Corner,” na isang pahina tungkol naman sa isang kainan sa Bocaue, Bulacan, na ginamit na brand ang tokhang upang iadvertise ang kanilang mga produktong shabu-shabu (na nilaro mula sa shabu) at boodle fight (*fight* = *laban*, at boodle fight na pinauso ng mga sundalo at mga nagtatrabaho sa pagpapatupad ng batas).

Marami pang ibang uri ng apropiyasyon na ginamit sa tokhang na hindi na natalakay sa bahagi ng papel na ito, ngunit sa pagdating ng mga araw at sa patuloy na pagdaragdag ng mga taong nagiging katawan at nagiging bilang ng mga patay, magpapatuloy rin ang araw-araw na pag-ukilkil sa mga ito.

Patayen Keta!

Kung si Pangulong Duterte at ang alingawngaw ng kaniyang “brand” ang pag-uusapan, tiyak na hindi nakapagtatakan ito ay dinig hanggang sa kadulu-duluan ng Pilipinas. Bawat kibot, umaabot hindi lang sa lebel ng pakikipag-usap kung hindi pati sa lebel ng diskurso kung saan hinihimay ang bawat salita. Halimbawa na rito ang mga biro hindi umano ng pangulo tungkol sa panggagahasa, pati na ang kaniyang mga maririing banta lalo na noong nag-uumpisa pa lamang ang kaniyang termino. Naging sikat ang pagbigkas niya sa “(Pa)patayin kita,” na ginagaya ng mga bata pati na ng mga matatandang umiidolo, humahanga, o hindi kaya ay kumikita sa pag-impersonate sa kanya. Labas sa ponetika at malayang pagpapalitan ng e/i sa wika ni Duterte, nagkakaroon rin ng retensyon sa mga salitang “patay,” “papatayin,” “ipatatumba,” at “ipatatutukhang.” Partikular sa tokhang, na

gaya na nga ng mga nabanggit sa itaas, ay may iba't ibang apropriasyon sa iba't ibang larangan.

Sa lawak ng tinahak ng tokhang sa loob lamang ng humigit-kumulang tatlong taon sa Kamaynilaan, saksi ang lahat sa pagyabong nito hindi lamang bilang isang Oplan ng Philippine National Police kung hindi pati na bilang isang salita at konseptong dapat na pag-aralan. Sa akademya, kung saan ang tokhang ay nakapagpalabas ng iba't ibang kuro, opinyon, at sentimyento, nagkakaroon ng maraming lebel ng panunukhang. Una na rito ang pagkakaroon ng pagtanggap sa mga kursong Filipino at Panitikan sa kolehiyo, kung saan bahagi ang dalawang asignatura sa mga core subject, na ibinaba ng Korte Suprema nitong Nobyembre. Epektibo nitong isinasantabi ang CHED Memorandum Order no. 59 na nag-uutos na magkaroon ng siyam na yunit ng Filipino language courses ang mga Higher Education Institution, samantalang ang mga Social Science courses at Humanities courses (kabilang na rin ang Panitikan) ay dapat na ituro sa Filipino.

Bukod pa rito, nagkakaroon din ng unti-unting panunukhang at pagsensura sa ibang paaralan, kung saan ipinagbabawal ang pagtuturo ng mga paksang may subersibong tono, na siya namang maaring makaaapekto sa persepsiyon at pagtanggap ng mga mag-aaral. Idagdag pa ang posibleng pagkakaroon ng buwis sa mga libro, kung masusunod ang pagpapatupad ng TRAIN 2, sa panukala ni Senator Vicente Sotto III. Sa kaniyang bersiyon, nakasaad na nais niyang alisin ang exemption sa Value Added Tax (VAT) sa mga libro, magasin, periodical, at diyaryo, pati na ang book publishing, printing, distribution, at circulation na tiyak namang lalong magpapataas ng puhunan upang makapag-imprenta.

Lahat ng ito ay patungo sa isang inaasahan at malungkot na pagtatapos na maaring naamoy o nararamdaman na ng ating katawan: kaalinsabay ng pagbabago ng wika ay ang pagbabago rin ng pamamaraan ng pagtanggap at pagproseso dito, na siya namang nagpapagalaw ng pananaw ng bawat isa. Kung sa akademya ay tinutukhang na agad ang binhi ng ideolohiya, agad na mamamatay rin at mawawalan ng pag-usad hindi lamang sa intelektuwal na lebel kung hindi pati sa emosyonal na lebel.

Mga Sanggunian

Angeles, Mark A. "Sanayan Lang Ang Pagtokhang." October 2018.

Casas, Ara. *Duterte tells Cabinet members: Learn Visayan Language*. 05 February 2018. News Article. 2020.

- Clapano, Jose Rodel. "English Back as Medium of Instruction in all Schools." *The Philippine Star* 20 January 2003. Article. 27 September 2018.
- Commission on Higher Education. "CHED Memorandum Order no. 20 s. 2013." October 2017. *Commission on Higher Education Website*. Adobe PDF File. 27 September 2018.
- Constantino, P. (ed.). *Filipino at Pagpaplanong Pangwika*. Quezon City: University of the Philippines - Sentro ng Wikang Filipino, 2005.
- Davey, Graham. "Classical conditioning and the acquisition of human fears and phobias: a review and synthesis of the literature." *Advances in Behaviour Research and Therapy* (1992): 29-66.
- Enriquez, V. (ed.). *Sikolinhgwistikang Pilipino*. Quezon City: University of the Philippines Press, 1976.
- Espiritu, C. Language Policies in the Philippines. 30 April 2015. Webpage. 27 September 2018.
- _____. "Language Policies in the Philippines." 30 April 2015. National Commission for Culture and the Arts. 22 September 2018.
- Gonzales, A. Language and Nationalism: The Philippine Experience Thus Far. Quezon City: Ateneo De Manila University Press, 1980.
- Guillermo, R. "Translation as Argument: The Non-Translation of Loob in Iloilo's Pasyon and Revolution." *Philippine Studies: Historical and Ethnographical Viewpoints* (2014): 3-28.
- Komisyon sa Wikang Filipino. "Kapasyahan Para Sa Pambansang Kongreso Sa Intelektuwalisasyon ng Filipino." July 2016. Komisyon sa Wikang Filipino. Adobe PDF. September 2018.
- _____. "Kapasyahan para sa paghimok sa Korte Suprema na idagdag ang kursong Pagsasalin ng Mga Dokumentong Pambatas sa Kurikulum ng Edukasyon." July 2016. *Komisyon ng Wikang Filipino Website*. Adobe PDF. 27 September 2018.
- _____. "Kapasyahan para sa paghimok sa Korte Suprema na Isalin sa Filipino Ang Mga Dokumentong Pambatas." July 2018. *Komisyon sa Wikang Filipino*. 28 September 2018.
- _____. "Kapasyahan para sa Selyo ng Kahusayan sa Paggamit ng Filipino." July 2016. *Komisyon sa Wikang Filipino*. Adobe PDF. 27 September 2018.
- Potter S., Crystal, D. *English Language*. 26 July 1999. Webpage. 27 September 2018.

- Rafael, Vicente. *Filipino Language That Is Not One*. 21 August 2015. 27 September 2018.
- Santos, Benilda S. (ed). *Ang Wikang Filipino sa Loob at Labas ng Akademya't Bansa*. Quezon City: University of the Philippines–Sentro ng Wikang Filipino, 2003.
- Tabinia, G. Lieberman, M.D., & Craske, M.G. “The lasting effect of words on feelings: Words may facilitate exposure effects to threatening images.” *Emotion* (2008): 307-317.
- Talabong, R. *How the ‘new’ Oplan Tokhang should be done*. 29 April 2018. Article. December 2018.
- Tan, N. “Policies in the use of the Filipino Language.” 16 August 2014. *Rappler*. Article. 22 September 2018.
- The Official Gazette. *The Constitution of the Republic of the Philippines*. n.d. Webpage. 28 September 2018.
- Winn, Patrick. *Hello, Shadowlands: Inside the Meth Fiefdoms, Rebel Hideouts, and Bomb-Scarred Party Towns of Southeast Asia*. London: Icon Books, 2018.

